

М. Ф. Котляр, О. М. Мовчан, Є. Є. Ключниченко

Місто

МІСТО – великий населений пункт, мешканці якого зайняті, зазвичай, поза сферою сільського господарства. До кін. 18 ст. це, як правило, укріплене поселення, що виконувало функції осередку соц.-екон., культур., реліг. життя, а інколи й влади. Його жителі займалися переважно ремеслами й торгівлею. М. виникли внаслідок відокремлення ремесла від землеробства, торгівлі від виробництва, майнового й соц. розшарування суспільства. Перші М. на території України засн. у 6–5 ст. до н. е.: античні міста-держави Пн. Причорномор'я Тіра, Ольвія (див. «Ольвія» Національний історико-археологічний заповідник), Херсонес Таврійський (див. «Херсонес Таврійський» Національний заповідник), Феодосія, Пантікапей та ін. У сх. слов'ян, як і в ін. народів, у 6–7 ст. почали зароджуватися протоміста, більшість яких постала у 8–9 ст., у період розкладу родоплемен. суспільства, виникнення союзів племен, що переростали в племінні княжіння. У 2-й пол. 10 – 1-й пол. 11 ст. частина протоміст перетворилася у справжні середньовічні М. (на тер. Русі більшість із них – у 2-й пол. 11 – 1-й пол. 12 ст.). Навколо них сформувалися землі та волості, розвиток яких стимулювали міські осередки. Особливо зросла кількість М. за доби уділ. роздробленості в серед. 12 – 1-й третині 13 ст., що зумовлено вирівнюванням темпів соц.-екон. розвитку в центрі та на місцях. Одночасно з виникненням нових розбудовували й старі М.: Київ, Чернігів, Володимир (нині Володимир-Волинський Волин. обл.), а також Володимир-на-Клязьмі (нині Володимир), Новгород (нині Великий Новгород), Смоленськ, Твер (нині усі – РФ). Процеси містоутворення в Русі були інтенсивними й відповідними за розмахом аналог. процесам у Центр. і Пн. Європі. У Києві та Новгороді проживало по бл. 50 тис. осіб, мало поступалися їм за кількістю жителів м. Володимир, Галич (давній), Владимир-на-Клязьмі та ін. У багатьох давньорус. М. було самоврядування, зокрема в Києві та Галичі. Вже ранньосередньовічні зх. джерела згадують Русь як країну М.: у Швеції 10–11 ст. її іменували «Gardar» («Ґради»), у Данії від 2-ї пол. 11 ст. – «Ostrograd», в Ісландії 13 ст. – «Gardariki» («Країна міст»), що відображало безпосередні враження скандинавів від давньої Русі. Після монголо-татар. навали 1237–41 досить швидко відбудовано знищені ворогом М. й закладено нові (напередодні нац. революції 1648–76 на укр. землях було бл. 1 тис. міст). У пізньому Середньовіччі (13–15 ст.) і в ранні модерні часи (16–18 ст.) М. залишалися ремісн.-торг. і реліг. осередками, центрами освіти, мистецтва й культури. Міська людність зростала за рахунок переселення селян, зокрема кріпаків-утікачів та ін.

Укр. М., що знаходилися під владою Польщі й Литви, виборювали право на самоврядування, і в 15–16 ст. багато з них отримали Маґдебур. право. Після входження укр. земель до складу Рос. імперії у великих М. (Києві, Чернігові, Вінниці та ін.) існувало станове упр., органами якого були магістрати або ратуші. В останній чв. 18 ст. органами міського самоупр. стали міські думи.

М. Ф. Котляр

Важливим етапом у розвитку М. на укр. землях, що входили до складу Рос. імперії, стала адм. реформа 1775–85, під час якої сформовано ієрарх. структуру адм. центрів різного рівня (губерн. і повіт. М.). Поч. пром. перевороту в 1830–40-х рр. зумовив розвиток у сільс. місцевості великих пром. вироб-в. У серед. 19 ст. на центр. і сх. укр. землях (окрім Криму та Зх. Волині) існувало 113 М., у яких проживало 1,2 млн осіб (10,9 % насел.), і 463 містечка, що мали приблизно стільки ж мешканців. У Галичині було 109 М. і м-чок, заг. кількість мешканців – 505 тис. осіб (17,6 % насел.). З 850-ти міст і м-чок на всіх укр. землях лише 62 М. мали понад 10 тис. мешканців (з них 18 – понад 20 тис.), а 5 (Одеса, Київ, Львів, Бердичів, Харків) – понад 50 тис. Нові М. виникли на Пд. України внаслідок колонізації степ. губерній і Криму. Як і в попередні століття, містяни займалися переважно торгівлею і ремеслами. Найважливіші М. були пов'язані системою водних і гужових шляхів. Розвиток торг. капіталу сприяв екон. піднесенню торг. вузлів і пунктів та, відповідно, – поселень і м-чок. Найбільше М. серед. 19 ст. – Одеса, де мешкало 100 тис. осіб. Однак загалом переважали невеликі міські поселення з кількістю мешканців від 2-х до 10-ти тис. осіб. У 2-й пол. 19 ст. кількість жителів М. подвоїлася за рахунок природ. приросту насел. і скасування кріпос. залежності внаслідок селян. реформи 1861 та сягнула 2,7 млн осіб. Питома вага містян порівняно з сільс. насел. майже не зросла та склала 11,6 %. Посилилася роль М. як культур. і наук. центрів. Осередками укр. нац. життя стали зх.-укр. М., що знаходилися в межах Австро-Угор. імперії. У Рос. імперії склад міського насел. укр. губерній був здебільшого багатонац., у новопосталих пром. центрах – із перевагою росіян (за рахунок міграції рос. робітників). Розвиток залізнич. мережі, металург., вугіл. і залізоруд. пром-стей в остан. чв. 19 ст. сприяв дещо запізненому, порівняно з європ. країнами, процесу урбанізації; заміщення ярмарк. торгу постій. торгівлею – формуванню спеціалізов. торг. М., серед яких – Бердичів, Балта (нині Одес. обл.), Умань (нині Черкас. обл.) та ін. З'явилися великі адм.-торг.-пром. центри: Одеса, Харків, Катеринослав (нині Дніпро), Київ, Миколаїв, Кременчук (нині Полтав. обл.), Черкаси, Єлисаветград (нині Кропивницький); нові міські поселення на залізнич. вузлах, побл. шахт і рудників у Донбасі та Придніпров'ї, а також газових родовищ в Дрогоб.-Борислав. р-ні. 1897 у центр. і сх. укр. землях існувало вже 87 поселень нового пром. типу, однак лише 6 із них отримали міський статус. Заг. питома вага насел. пром. с-щ була незначною – 0,6 % (у Катеринослав. губ., до складу якої входив Донбас, – до 5,2 %). У всіх типах міських поселень скоротилася частка мешканців, які займалися с. госп-вом. За

характером діяльності насел. переважна більшість М. реально набула статусу міських (неземлероб.) поселень. Формувалася нова станово-класова структура насел. М., тривала лібералізація системи міського управління. Процес урбанізації найактивніше охопив сх. і центр. землі, а найменше – західні. У Галичині та на Буковині активно розвивалися лише гол. М. – Львів і Чернівці. За переписом 1910, на укр. землях у межах кордонів Рос. імперії існувало 125 М., у яких проживало 3,7 млн осіб (до 18 % насел.). Роль м-чок в екон. житті у зв'язку зі зменшенням значення ярмарк. торгу занепала. Переважну частину міського насел. становили чоловіки, які мігрували з сіл. За рівнем благоустрою і житл. фонду укр. М. відставали від середнього заг.-європ. рівня. Негативно позначилися на їхньому розвитку соц. катаклізми 1914–23: 1-а світова війна, більшов. переворот 1917 (див. Жовтневий переворот 1917), розпад Рос. і Австро-Угор. імперій, Визвольні змагання 1917–21, а також комуніст. експерименти більшовиків (див. «Воєнний комунізм») і голод 1921–23. Руйнація міського господарства та упр., декласація та депопуляція міського насел., масова міграція містян до сіл спричинили тенденцію до дезурбанізації: 1920 чисельність містян, порівняно з 1910, зменшилася на 7,7 %. У 1921–23 катастроф. демогр. втрат зазнали М. у неврожай. губерніях (1922 насел. Одеси зменшилося вдвічі). Відродження М. пов'язане із запровадженням нової економічної політики. 1925 поновлено муніцип. упр. у формі виконкомів міських рад, скасованих 1922 (були об'єднані з виконкомами повіт. і губернь. рад). Завдяки поверненню містян до М. і високому природ. приросту насел. чисельність міських мешканців 1926 перевищила довоєн. рівень і сягнула 5,4 млн осіб, однак питома вага міських мешканців серед усього насел. залишалася незмінною (18,5 %). За рівнем урбанізації УСРР значно відставала від індустр. країн – у Великій Британії міське насел. становило 39,2 %, у Австрії – 32,4 %, Німеччині – 26 %. Внаслідок запровадження 1922–26 нового політ. й адм. поділу (див. Адміністративно-територіальний поділ України) змінилася адм. роль багатьох М.: скасовано статус безповіт. і заштат. М., зменшилася питома вага М. з адм. функціями. Так, 1923 адм. центрами були 4 з 8-ми типів М. (до них увійшли 23 окружні центри з 40-а), 1926 – тільки 2 типи із 6-ти (15 із 41 М.). Внаслідок усунення цілих класів, станів і верств містян (дворян, купців, заводчиків, фабрикантів та ін.) формувалася нова соц. структура М. Переважну частину містян (35 %) становили особи, які не мали професії або не бажали її вказувати (зокрема т. зв. лишенці); майже половину, у рівних пропорціях (23,6 % та 23 %), – робітники та службовці, 18,4 % – господарі (з них із наймом робочої сили – 0,7 %). У 1926 більшість міського насел. УСРР (37,3 %) проживала в невеликих міських поселеннях із кількістю мешканців до 20-ти тис., третина (33,4 %) – у 6-ти великих М. із насел. понад 100 тис. осіб, решта (29,3 %) – у середніх М. із кількістю мешканців від 20-ти до 30-ти тис. Проте у великих М. зосередилося більше половини робітників, а в середніх – до третини. За соц.-екон. типологізацією більшість містян (35,6 %) проживала у фабрично-завод. М. (до цієї групи входила більшість серед. М.), майже третина (31,2 %) – в адм.-торг.-пром. (таку спеціалізацію мали 17 окруж. центрів). Найактивніше зростали М., пов'язані з фабрично-завод. пром-стю, найповільніше, через обмеження приват. торгівлі, – з

торгівлею. У Донец.-Придніпров. екон. р-ні виникли перші агломерації. Посилювалися екон. функції адм. центрів: 1923–26 питома вага службовців в окруж. центрах скоротилася з 23,7 до 12,5 %; осіб, які працювали у фабрично-завод. промисловості, зросла з 11,5 до 13 %. Частка зайнятих у с. госп-ві не змінилася – 13,5 %. Неокружні М. були поселеннями переважно с.-г. типу. За нац. складом М. залишалися багатонаціональними. Серед містян УСРР переважали українці (41,2 % насел.), майже однакову, досить вагому частку становили росіяни (22,2 %) та євреї (24,45 %). Серед менш чисел. нац. груп – поляки (6,4 %). Нац. специфіку мали окремі регіони УСРР. У М. Правобережжя і Зх. Степу переважали українці, євреї, росіяни; на Лівобережжі, у сх. Степу й на Кубані – українці та росіяни. Іншим був нац. склад М. за межами Рад. України: у Зх. Україні переважали українці, поляки, євреї; на Буковині – українці, євреї, німці, румуни; на Закарпатті – українці, євреї, угорці, чехи. Наприкінці 1920-х рр. природно-істор. процес містоутворення перервано. Згідно з концепцією соціаліст. розселення виник новий тип індустр. М. – т. зв. соцміста, які планували як простор. форми політ. і госп. упр. системою військ.-пром. виробництва, інструменти обслуговування централізов. розміщення виробництва та концентрації робочої сили. При цьому вони перестали бути центрами зосередження місц. інтересів, місцем концентрації різноманіт., насамперед «міської», діяльності. Соцміста зазвичай склалися з кількох пром. підприємств, поселень робітників, які на них працювали, та закладів, що їх обслуговували. Важливий компонент політики містобудування – мінімізація витрат на соц. сферу. Тотал. контроль і примус містян здійснювали шляхом організації колектив. виробництва та побуту. Інструментами «прикріплення» працівників до місця роботи були прописка, видача продовол. карток, надання житла з держ. фонду, забезпечення мед. обслуговуванням за місцем роботи, навч. дітей за місцем проживання. Як «пролетар. центри» соцміста відігравали керівну роль щодо «непролетар. ареалів», які їх оточували. Через посилення екон. складової в містобудуванні більшість нових М. зведено в пром. Донец.-Криворіз. бас., де завершено формування пром. М. (Кривий Ріг, Дебальцеве, Єнакієве, Лисичанськ та ін.). За рахунок розвитку пром. сектору економіки й збільшення питомої ваги робітників найшвидше зростали великі багатofункціонал. М. із насел. до 50-ти тис. осіб, де проживало 3/5 усього міського насел. (Дніпропетровськ, Харків, Київ, Одеса та ін.). Форсована індустріалізація спричинила значні темпи зростання М. і міського насел., зокрема 1928–41 кількість М. в УРСР збільшилася з 91-го до 179-ти, а смт (запроваджені 1924) – з 95-ти до 397-ми. Чисельність міського насел. 1927–38 зросла у 2,1 раза (до 11,1 млн осіб). Подвоїлася і частка містян серед усього насел. (з 18,5 до 36,2 %), однак за співвідношенням міського і сільс. насел. Україна залишалася аграр. країною. Гол. тенденціями в розвитку М. стали збільшення міського насел. переважно за рахунок мех. приросту (міграції до М. сільс. насел.), стрімке розширення тер. М. і нарощування їхнього екон. потенціалу, недостатній комплекс. розвиток великих і серед. М. та функціонал. невизначеність осн. маси міських поселень. Пік зростання міського насел. (9,5 % на рік) припав на роки розкуркулення та поч. масової колективізації – 1930–31 (див. Колгоспи), стагнації – на Голодомор 1932–33

через природне скорочення насел. (міського – на 153,8 тис. осіб) та призупинення в'їзду селян до М. (див. Паспортизація населення). У наступні роки міграція селян до М. відновилася. Механізм міського розвитку, сформований в УСРР на поч. 1930-х рр., зберігався до кін. 1980-х рр. М. на зх.-укр. землях у 1920–30-х рр. не зазнали суттєвих змін. Питома вага міського насел. 1931 залишалась на рівні 1921 – 18,5 %. 1939–45 до складу УРСР увійшло 96 міст і 84 смт Зх. України, Пн. Буковини і Бессарабії – переважно невеликі поселення торг. і ремісн. типу. За роки 2-ї світової війни 60 % М. зруйновано. Повоєнні роки стали періодом відбудови та реконструкції міського господарства. Докорінні зміни відбулися в соц.-клас. структурі та нац. складі насел. М. укр. земель, приєднаних до УРСР (зокрема зросла частка росіян та зменшилася – німців, поляків, румунів, чехів). Після передачі УРСР Крим. обл. 1954 у респ. стало 274 М. і 766 смт. 1959 чисельність М. зросла до 332-х, однак 54 % насел. продовжували жити в сільс. місцевості. У заг. кількості переважали малі М. з насел. до 50-ти тис. осіб, за нар.-госп. профілем – пром. М. (205). Багато з них, особливо середні та великі, одночасно виконували функції транспорт., адм. і культур. центрів, а також організац.-вироб. с.-г. центрів. Позначилася тенденція до розвитку невироб. сфери економіки М. та збільшення частки насел., зайнятого у сфері обслуговування. Пром. М. зосереджено переважно в Донец.-Придніпров. екон. р-ні (107 із 205-ти), організац.-вироб. центри с. господарства – у Пд.-Зх. екон. р-ні (57 із 77-ми). У Донец.-Придніпров. р-ні багато вироб. центрів с. господарства перетворено переважно в індустріальні. Курортні центри розташовувалися у Пд.-Зх. і Пд. (Чорномор.) екон. р-нах. Гол. рисою процесу містоутворення стало поширення й поглиблення агломерацій як провід. форми розселення. Поряд із тими, що вже склалися (Донец.-Макіїв., Горлів.-Єнакіїв., Кадіїв.-Комунар., Дніпроп.-Дніпродзержин., Криворіз. та ін.), формувалися (Харків., Київ., Запоріз., Кременчуц., Львів.-Волин.) та виникали (Зх.-Донбас., Дніпров., Прикарп.) нові агломерації. Змінювався нац. склад насел. М.: порівняно з 1926 зросла частка українців (до 61,5 %) і росіян (до 29,9 %), а ін. національностей – зменшилася (зокрема євреїв – до 4,2 %, поляків – до 0,9 %). Станом на 1959 до М. переїхало більше третини українців (36,8 %) і переважна більшість росіян (81 %), які мешкали в УРСР (1926 у М. проживало 10 % українців і 46 % росіян). Демогр. вибух і наук.-тех. революція 2-ї пол. 20 ст. призвели до переміщення переваж. частини насел. УРСР до М. Від кін. 1950-х до кін. 1980-х рр. кількість міського насел. зросла майже вдвічі – з 15-ти до 29,9 млн осіб, а його питома вага серед заг. чисельності – з 45,8 до 70 %. Водночас виникла тенденція до скорочення насел. невеликих М. (3–10 тис. осіб): 1939–59 кількість їхніх мешканців зросла на 132 тис. (з 480-ти до 612-ти тис. осіб), однак у наступне 30-річчя скоротилася на 186 тис. (до 426-ти тис. осіб). Від кін. 1960-х рр. процес містоутворення уповільнився. За наступне десятиріччя в УРСР з'явилося лише 11 нових М. (більшість індустр. – у Донец.-Дніпров. пром. р-ні), тоді як 1939–59 – 53. Тривав екстенсив. розвиток великих М. із насел. 500 тис. осіб і більше. 1959 міські жителі УРСР переважно проживали в М. із чисельністю до 50-ти тис. (32 %), 1970 – понад 500 тис. (34 %). Диспропорції урбанізації призводили до негатив. соц.-екон. наслідків у розвитку великих

М. і менш розвинутих поселеннях. Активізовано будівництво нових пром. центрів у Пд.-Зх. і Пд. екон. р-нах та зростання обл. центрів у Пд.-Зх. р-ні. Якщо загалом в УРСР темпи збільшення міського насел. в обл. центрах 1959–70 становили 141 %, то в Пд.-Зх. р-ні – 155. Станом на 1970 більшість насел. УРСР (55 %) переселилася у М., до 1979 частка містян зросла до 61, 1989 – до 70 %. 1989 у М. УРСР було зосереджено понад 75 % осн. пром.-вироб. фондів і 95 % н.-д. закладів. За кількістю великих М. із насел. понад 100 тис. осіб (61) респ. посідала одне з провід. місць серед країн світу. Насел. 7-ми М. (Києва, Дніпропетровська, Одеси, Донецька, Харкова, Запоріжжя, Кривого Рогу) сягало або перевищувало 1 млн осіб. На поч. 1990-х рр. внаслідок соц. дестабілізації в розвитку М. з'явилися тенденції до дезурбанізації. Незважаючи на появу в 1989–90-х рр. 13-ти нових М., чисельність містян скоротилася на 161 тис.: з 29,9 до 29,7 млн осіб. Відбувалася міграція мешканців великих міст, зокрема до сільс. місцевості та невеликих М. На поч. 21 ст. Україна входить до списку 25-ти країн світу із найбільшою кількістю міських жителів: 2008 існувало 458, 2018 – 461 М.

О. М. Мовчан

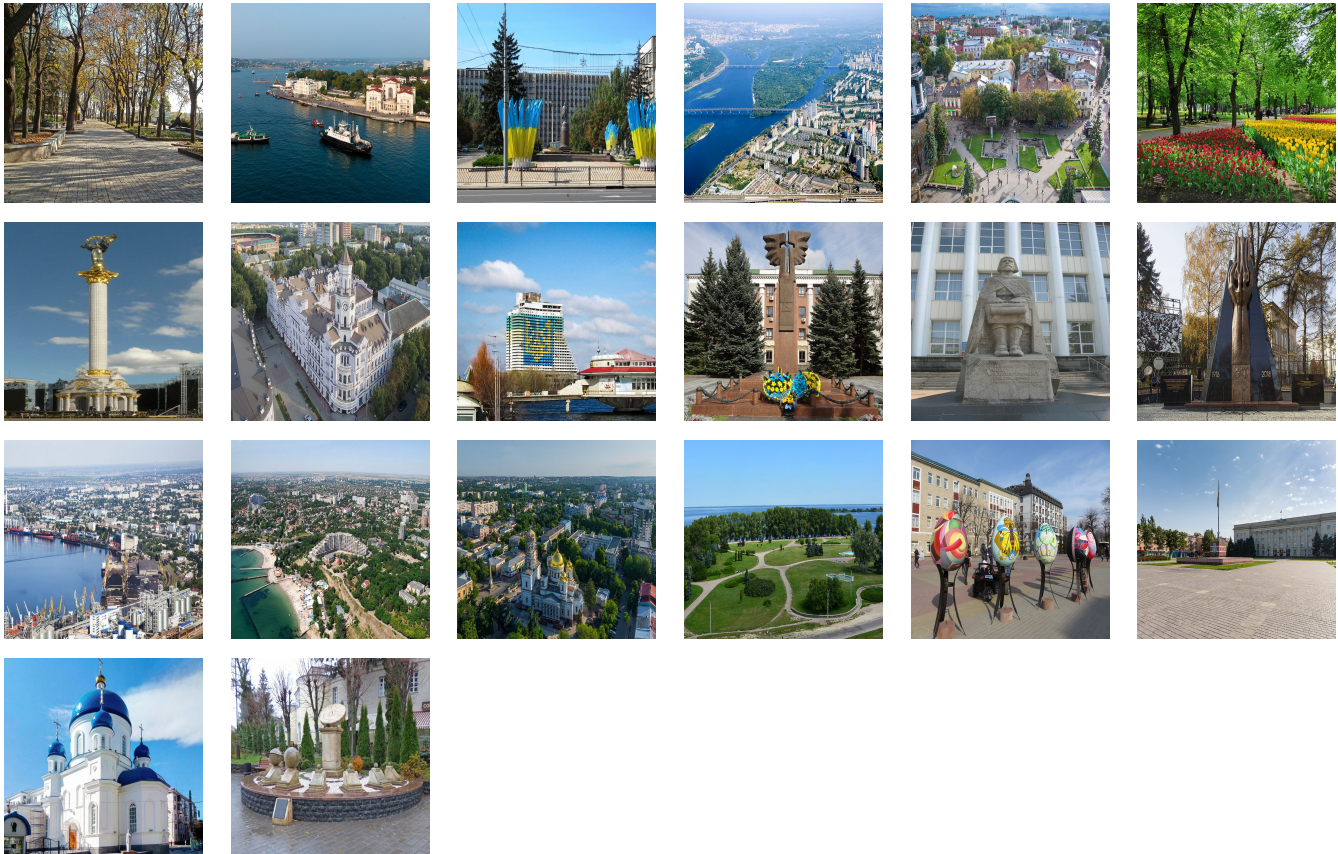
Містом називають знач. за розмірами та чисельністю мешканців насел. пункт, що виконує переважно пром., транспортні, торг., адм.-госп., наук., культурні та курортні функції, відзначається концентрацією виробництва, підвищеною щільністю насел., компактністю та благоустроєм території. Осн. характеристиками М. вважають зайнятість насел., його чисельність, тип забудови, спосіб життя тощо. У містобуд. практиці гол. критеріями зарахування насел. пункту до М. є чисельність насел. (неоднакова в різних країнах – від 5-ти до 12-ти тис. осіб); частка в його складі робітників, службовців та їхніх сімей; адм.-культурне значення насел. пункту; рівень упорядкування та культурно-побут. обслуговування. М. виникають у зв'язку з концентрацією людей на обмеж. території та стають фіз. (матеріал.) середовищем їхніх мешканців. Питома вага міського насел. в найурбанізованіших країнах світу нині перевищує 50 %. Україна – одна з найурбанізованіших країн за щільністю насел. пунктів та насел. (питома вага міського – 68 %). М. як соц. суспільства створювали з метою боротьби людини за існування та для самозахисту. Історично М. виникали під час переходу від первісно-общин. ладу до рабовласниц. внаслідок відокремлення ремесел від землеробства, появи класів і держави. Перші М. утвор. 3–4 тис. до н. е. в Індії, Єгипті, Китаї, Месопотамії, Сирії в басейнах та побл. великих річок. Наприкінці 10 ст. на укр. землях існувало понад 25 М., серед яких – Київ і Чернігів. М. розрізняють за видами нар.-госп. діяльності (пром., курортні, транспортні, наук. центри, з істор.-культур. потенціалом світ., нац. чи місц. значення), величиною та чисельністю насел. (найкрупніші, крупні, великі, середні та малі). До найкрупніших належать М. з насел. понад 1 млн жителів, крупних – від 500 тис. до 1 млн, великих – від 250-ти до 500 тис., середніх – від 100 до 250 тис. та від 50-ти до 100 тис. і малих – від 20-ти до 50-ти тис. та від 10-ти до 20-ти тис. осіб. Найбільша кількість М. в Україні з різною чисельністю

насел. сконцентров. у Донец. (51 М.), Львів. (43 М.), Луган. (37 М.), Київ. (25 М.), Дніпроп. (20 М.) обл.; найменша – у Житомир., Микол., Херсон. обл. (по 9 у кожній). Серед заг. кількості М. (456 од.) нараховують 3 найкрупніших М., 5 крупних, 20 великих, 56 середніх та 354 малих М. Окрім цього, в Україні є 894 смт та 28 739 сільс. насел. пунктів. 48 М. України мають насел. понад 100 тис. осіб. 304 М. розташ. на берегах річок, штуч. або природ. водоймищ. Розвиток М. – безперервний, тривалий, поєднаний зі змінами їхньої соц.-екон. основи, демогр. структури, екол. факторів та умов процес, упр. яким, з одного боку, пов'язане з пошуком компромісів та постій. адаптації до нових конкрет. умов, з іншого – одночасним вирішенням глобал. проблем людської спільності. Процес створення М., їхнє повсякчас. оновлення й розбудова потребують зусиль спеціалістів різних профілів і галузей: інж., містобудівників, архітекторів, конструкторів, геологів, геодезистів, спеціалістів з формування інж. і транспорт. інфраструктури, екологів, соціологів, істориків, філософів, психологів, математиків, хіміків та ін. Бл. 90 % заг. кількості М. України становлять малі та середні М., що поповнюються за рахунок переходу до їхньої категорії смт та виникнення нових М., насамперед у р-нах нового нар.-госп. освоєння. Знач. темпами розвиваються великі М. України (здебільшого обл. центри). Осн. пром-сть сконцентровано переважно в найбільших М. з розвиненою соц. та інж.-транспорт. інфраструктурою й кваліфіков. робітн. кадрами. Стрімкі темпи зростання М. цієї категорії призводять до транспорт. перевантажень, ускладнення розвитку інж. інфраструктури, забруднення міського середовища та ін. негатив. наслідків. У процесі регулювання розвитку М. впроваджують заходи щодо обмеження зростання найбільших М. та стимулювання розвитку екон. основи малих і серед. М., розташ. в ін. приміських зонах. В Україні триває подальше збільшення кількості депресив. М. та с-щ. Особливо занепала значна частина малих і серед. М., загострилася соц.-екон. ситуація, втрачено своєрідність забудови. Із малими М. безпосередньо пов'язане життя понад 20-ти млн міських і сільс. мешканців. Більшість із таких М. створ. на основі 1–2 підприємств, у зв'язку з чим склалася вузька спеціалізація пром. комплексів. 33 % (понад 100) малих М. – депресивні, зокрема це стосується малих шахтар. М. (напр., Кадіївка, Брянка Луган. обл., Шахтарськ Донец. обл.). До депресив. також належать і насел. пункти, розташ. у гірських місцевостях, що мають недостатньо розвинену сферу застосування праці та систему соц.-побут. обслуговування, обмежену транспортну доступність. Наслідком такої ситуації стала масова міграція робочої сили та наук. кадрів за кордон. Заг. кількість труд. мігрантів становить бл. 10 млн громадян України. Буд-во та реконструкцію М. здійснюють відповідно до ген. планів насел. пунктів. Значну увагу приділяють збереженню істор.-культур. та архіт. спадщини. Реалізуються розроблені проекти комплекс. розвитку М.-заповідників (в Україні – Кам'янець-Подільський, 1969; Луцьк, 1970). В істор. містах (Київ, Чернігів, Львів та ін.) визначено зони регулювання забудови й ландшафту, що охороняється. Дедалі більшого значення набуває вирішення екол. проблем. Заходи щодо охорони та поліпшення міського середовища передбачені всіма видами проект. розробок із забудови та реконструкції М. та об'єктів нар.

господарства. В Україні на основі сучас. принципів містобудування зведено М.: Вільногірськ (Дніпроп. обл.), Энергодар (Запоріз. обл.), Світловодськ (Кіровогр. обл.), Молодогвардійськ, Щастя (обидва – Луган. обл.), Червоноград, Новояворівськ (обидва – Львів. обл.), Южне (Одес. обл.), Нова Каховка (Херсон. обл.) та ін.

Є. Є. Ключниченко

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Тихомиров М. П. Древнерусские города. Москва, 1956;
2. Толочко П. П. Древний Киев. К., 1983.
3. Велихов Л. Основы городского хозяйства. Москва, 1928;
4. Міські селища УСРР. Х., 1929;
5. Вологодцев И. К. Особенности развития городов Украины. [Б. м.], 1930;
6. Милютин Н. А. Соцгород. Проблема строительства социалистических городов. Основные вопросы рациональной планировки и строительства населенных мест СССР. Москва, 1930;
7. Константинов О. А. Города Украины // Изв. Всесоюз. геогр. об-ва. Т. 86, вып. 2. Москва, 1954;

8. Пітюренко Ю. І. Розвиток міст і міських розселень в Українській РСР (особливості розвитку і розміщення, типологія, територіальні системи і переписи). К., 1972;
9. Жиромская В. Б. Советский город в 1921–1925 гг. Москва, 1988;
10. Ковтун В. А., Степаненко А. В. Города Украины: Экон.-геогр. справоч. К., 1990;
11. Подгаецкий В. В. Города Украины в годы нэпа (вариант клиометрических подходов к анализу социальных структур). Дн., 1994;
12. Адамов Б. І. Економічна сутність міста і закони еволюції міських поселень. Д., 1995;
13. Івченко А. С. Міста України: Довід. К., 1999;
14. Його ж. Містечка України: Довід. К., 1999;
15. Бойко-Бойчук О. Стратегія розвитку міст України. К., 2002;
16. Дмитрієва В. А. Особливості урбанізації в Україні в середині 20-х років ХХ сторіччя: технологія баз даних та математико-статистичні методи аналізу. Дн., 2002;
17. Оніщук Г. Г. Міські комплекси України: теорія і практика розвитку. К., 2002;
18. Заставецький Т. Система міських поселень агропромислового регіону в умовах трансформації суспільства. Т., 2005;
19. Меерович М. Социалистический город: Формирование городских общностей и советская жилищная политика в 1930-е годы // Сов. соц. политика 1920–1930-х годов: идеология и повседневность. Москва, 2007;
20. Міста України. К., 2007;
21. Баранцев П. П. Міста України в контексті процесу глобалізації. К., 2012.
22. Демин Н. М. Управление развитием градостроительных систем, 1995;
23. Містобудування: Довід. проектувальника. 2006;
24. Ключниченко Є. Є. Управління розвитком міст. 2015 (усі – Київ).

Бібліографічний опис:

Місто / М. Ф. Котляр, О. М. Мовчан, Є. Є. Ключниченко// Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-69738>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).